Aalto-yliopisto

17.2.2025

Sivistysvaliokunta
00102 EDUSKUNTA
siv@eduskunta.fi

Aalto-yliopiston lausunto Sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi Suomen Akatemiasta annetun lain muuttamisesta

Aalto-yliopisto kiittää mahdollisuudesta lausua eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi Suomen Akatemiasta annetun lain muuttamisesta (HE 209/2024 vp). Suomen Akatemiasta annettuun lakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, jonka mukaan tutkimuksen ja tutkimusedellytysten rahoittamista sekä kansainvälistä yhteistyötä koskevien Akatemian tehtävien hoitaminen ei saa olla ristiriidassa Suomen kansallisen turvallisuuden, Suomen kansainvälisten velvoitteiden tai Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kanssa. Hallituksen esityksen antamisen jälkeen opetus- ja kulttuuriministeriö on sivistysvaliokunnalle osoittamassaan lausunnossaan esittänyt, että pykälätekstistä poistettaisiin viittaus Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Muutoin ministeriön esittämä vastaa hallituksen esitystä.

Aalto-yliopisto pitää sekä hallituksen esitystä että OKM:n muutosesitystä ongelmallisina, sillä voimaan tullessaan kumpikin muotoilu asettaisi epämääräisiä velvoitteita kuitenkaan parantamatta tutkimuksen turvallisuutta.

Tutkimuksen turvallisuuden tarkkarajainen määrittely tarpeen

Euroopan unionin neuvoston tutkimuksen turvallisuuden parantamisesta annetussa suosituksessa (C/2024/3510) tutkimuksen turvallisuudella tarkoitetaan:

a. kriittisen tietämyksen ja teknologian ei-toivottua siirtoa, joka voi vaikuttaa unionin ja sen jäsenvaltioiden turvallisuuteen, esimerkiksi jos niitä käytetään sotilaallisissa tai tiedustelutarkoituksissa kolmansissa maissa;

b. sellaista haitallista vaikuttamista tutkimukseen, jossa kolmannet maat tai kolmansiin maihin sijoittautuneet toimijat voivat käyttää tutkimusta muun muassa disinformaation levittämisen välineenä tai itsesensuurin aikaansaamiseksi opiskelijoiden ja tutkijoiden keskuudessa, mikä haittaa akateemista vapautta ja tutkimuksen integriteettiä unionissa;

c. eettisten normien tai integriteetin loukkauksia, joissa tietämystä ja teknologiaa käytetään perussopimuksissa määriteltyjen unionin arvojen ja perusoikeuksien tukahduttamiseen tai heikentämiseen tai niiden loukkaamiseen.

On tärkeää, että EU:n neuvoston suosituksessa kuvattua tutkimuksen väärinkäyttöä ehkäistään ja väärinkäytöksiin puututaan. Kyse on tutkimuksen vastuullisuudesta. Näin rajattuna tutkimuksen turvallisuus voidaan ottaa osaksi tiedepolitiikkaa.
Toisin kuin Euroopan unionin neuvoston suosituksen mukainen tutkimuksen turvallisuus, Suomen kansallinen turvallisuus sekä ulko- ja turvallisuuspoliittiset linjaukset eivät ole tarkkarajaisesti

määriteltyjä käsitteitä. Epämääräisyys ei koske pelkästään ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa vaan myös kansallista turvallisuutta, joka on käsitteenä monimerkityksinen ja sisällöltään muuttuva[1]. Ehdotettu säännös, OKM:n muutosesitys ja hallituksen esityksen perustelut jättävät epäselväksi, mihin toimenpiteisiin Suomen Akatemian tulisi lain perusteella ryhtyä. Epämääräisyys saattaa myös johtaa itsesensuurin ilmapiiriin, mikä heikentäisi tutkimuksen turvallisuutta. Aalto-yliopisto ei pidä käytännöllisenä eikä suomalaiseen lainsäädäntöperinteeseen soveltuvana asettaa tällaisten laveiden käsitteiden päälle rakentuvia velvoitteita, kun kyse on tutkimusrahoituksesta.

Aalto-yliopisto esittää, että säännös muutetaan näin:

> ***2 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuja tehtäviä hoitaessaan Suomen Akatemian tulee edellyttää, että tutkimuksen turvallisuus ja siihen kohdistuvat riskit tutkimushankkeissa, tutkimusyhteistyössä ja tutkimustulosten hyödyntämisessä otetaan asianmukaisesti huomioon.***

Yliopisto ehdottaa lisäksi, että uutta momenttia ei sijoiteta 2 §:ään. Näin lisäys ei ole painavuudeltaan verrattavissa Akatemian tehtäviin.

Jo nyt Suomen Akatemian rahoitusehdoissa huomioidaan valtionavustuslain säädösten ohella vientivalvontaan ja kansainvälisiin pakotteisiin liittyvä sääntely. Rahoituksen saajana on aina suomalainen organisaatio. Jos rahoituksen saaja ei noudata pakoteasetusta tai kaksikäyttötuotteita koskevia vientivalvontasäännöksiä, on Akatemialla oikeus keskeyttää maksatus ja periä takaisin jo myönnetyt varat (HE 209/2024 vp, s. 20). Aalto-yliopiston muutosehdotuksen muotoilu vahvistaa tätä aspektia Akatemian rahoituksessa, ja mahdollistaa yhteistyön syventämisen Akatemian ja tutkimusta tekevien organisaatioiden välillä tutkimuksen turvallisuuden vahvistamiseksi.

Jotta lakiesityksen alkuperäisestä tavoitteesta ei jää epäselvyyttä, **tulee tutkimuksen turvallisuus määritellä yksiselitteisesti viittaamalla Euroopan unionin neuvoston suosituksen määritelmään**. Kun näin tehdään ja säännös muutetaan ehdottamaamme muotoon, tutkimuksen vastuullisuus vahvistuu ja mahdollisuudet väärinkäytöksille kaventuvat. Näin ei ole, jos lakiin kirjataan epämääräiset viittaukset kansalliseen turvallisuuteen tai ulko- ja turvallisuuspoliittisiin linjauksiin.

Selkeyden vuoksi ja väärintulkintojen välttämiseksi **lain esitöihin olisi kirjattava lisäksi, että lain tarkoituksena ei ole rahoitettavien hankkeiden tutkimusaiheiden tai kysymyksenasettelujen rajaaminen, eikä tutkimusaihe tai kysymyksenasettelu voi olla perusteena rahoituksen myöntämättä jättämiselle.** Nyt hallituksen esityksen perustelut ovat näiltä osin epäselvät.

Tarpeetonta hallinnollista taakkaa vältettävä

Hallituksen esityksen vaikutusarvioinnissa ei ole huomioitu esityksen vaikutuksia tutkimusorganisaatioihin. Yliopisto on huolissaan lisääntyvästä hallinnollisesta työstä, joka liittyy tutkimusrahoituksen hakemiseen Akatemialta. Akatemian rahoitus on kilpailullista, eli vain pieni osa hakemuksista saa rahoitusta. Moninkertaisen työmäärän välttämiseksi on tärkeää löytää tasapaino riskien tunnistamisen ja jo nyt raskaan hakuprosessin välille.

[1] Ks. Kansallisen turvallisuuden vaikutusten arviointi (Lonka et al.) Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:28.

Käytännössä Akatemia tekisi riskinarviointityötään yhteistyössä suomalaisten yliopistojen kanssa (HE 209/2024 vp, s. 20). **Muu voimassa oleva lainsäädäntö rajoittaa mahdollisia tutkimuksen turvallisuuden suojaamiseksi yliopistolta edellytettäviä toimenpiteitä.** Yliopisto on työnantajan asemassa Suomen Akatemian rahoitusta saaviin tutkijoihin nähden, jolloin työelämän tietosuojalaki rajoittaa tutkijoiden tietojen käsittelyä siltä osin, kun tiedot ovat työntekijää koskevia henkilötietoja.

Euroopan unionin neuvoston suosituksen mukaan riskinarviointi tulisi tehdä riskiprofiiliin suhteutettuna vain rahoitettaville huolta aiheuttaville hankkeille, välttäen tarpeetonta hallinnollista rasitusta. **Yliopisto ehdottaa mietintöön kirjattavan, että riskinarviointi tehdään riskiprofiiliin suhteutettuna sellaisille huolta aiheuttaville tutkimushankkeille, jotka kansainvälisen vertaisarvioinnin perusteella voivat tulla rahoitetuiksi.** On ensiarvoisen tärkeää, että riskianalyysiä ei velvoiteta tekemään jo siinä vaiheessa, kun hakemus jätetään.

Vastaavasti tärkeää on, että tieteellinen arviointi ja turvallisuusarviointi on selkeästi erotettu toisistaan. Tieteellisen vertaisarvion suorittaa kansainvälinen asiantuntijapaneeli, kuten tähänkin saakka, eikä tämän asiantuntijapaneelin tehtävänä ole turvallisuusriskeihin liittyvien arvioiden tekeminen. Jatkossakin Suomen Akatemian rahoituspäätösten on perustuttava tieteelliseen laatuun.

Jyri Hämäläinen
Vararehtori, tutkimus
Aalto-yliopisto